

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Katalog znanja

AKTIVNO DRŽAVLJANSTVO

Srednje poklicno izobraževanje (30 ur)

Srednje poklicno izobraževanje
AKTIVNO DRŽAVLJANSTVO
Katalog znanja, 30 ur

Avtorji:

mag. **Klavdija Šipuš**, Zavod RS za šolstvo
dr. **Marinko Banjac**, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede
Renato Flis, Srednja šola za oblikovanje Maribor
Jožica Gramc, Zavod RS za šolstvo
Vojko Kunaver, Zavod RS za šolstvo
dr. **Damjan Mandelc**, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta
Mojca Ogorelc, Ekonomska in trgovska šola Brežice
dr. **Marjan Šimenc**, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Filozofska fakulteta

Recenzenti:

mag. **Nataša Lampret**, Srednja gradbena šola in gimnazija Maribor
dr. **Mitja Sardoč**, Pedagoški inštitut
dr. **Marina Tavčar Krajnc**, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta

Jezikovni pregled: **Mira Turk Škraba**

Izdala: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo
Za ministrstvo: dr. **Simona Kustec**
Za zavod: dr. **Vinko Logaj**

Sprejeto na 177. seji Strokovnega sveta RS za poklicno in strokovno izobraževanje
21. 2. 2020.

Spletna izdaja
Ljubljana, 2020

Objava na spletnem naslovu:

<http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2020/programi/index.htm>

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
[COBISS.SI-ID=20798211](https://nuk.ub.uni-lj.si/COBISS.SI-ID=20798211)
ISBN 978-961-03-0509-5 (Zavod RS za šolstvo, pdf)

KAZALO

1 OPREDELITEV OBVEZNEGA VSEBINSKEGA SKLOPA AKTIVNO DRŽAVLJANSTVO ..	1
2 SPLOŠNI CILJI	2
3 CILJI IN VSEBINE	3
4 STANDARDI ZNANJA.....	8
5 DIDAKTIČNA PRIPOROČILA	9
6 PREVERJANJE IN OCENJEVANJE ZNANJA.....	12
7 ZNANJA IZVAJALCEV	13

1 OPREDELITEV OBVEZNEGA VSEBINSKEGA SKLOPA AKTIVNO DRŽAVLJANSTVO

Aktivno državljanstvo je obvezni vsebinski sklop v programih srednjega poklicnega izobraževanja v okviru kategorije Druge oblike vzgojno-izobraževalnega dela, za katere je značilno za razliko od pouka predmetov, da se v veliki meri izvajajo kot aktivnosti, avtentične naloge in v povezavi z okoljem. Zasnovan je interdisciplinarno, v njem se prepletajo in povezujejo spoznanja različnih znanstvenih disciplin (sociologije, filozofije, politologije, zgodovine, geografije ipd.) in nadgrajuje cilje in vsebine predmeta družboslovje. Temeljni cilj je spodbujanje aktivnega, informiranega in odgovornega demokratičnega državljanstva.

Dijaki/-nje v okviru aktivnega državljanstva razvijajo sposobnost za razumevanje kompleksnosti osebnega in družbenega življenja ter povezanosti in nasprotij med individualnim in družbenim, lokalnim in globalnim. Pri različnih aktivnostih, njihovi pripravi in refleksiji pridobivajo in razvijajo znanja o človekovih pravicah, demokraciji in demokratični kulturi, vlogi medijev in civilne družbe, ustavni ureditvi in političnem sistemu Republike Slovenije, o evropskih integracijskih procesih in institucijah Evropske unije, mednarodnih organizacijah in globalnih izzivih človeštva.

Katalog znanja vsebuje štiri tematske sklope, ki se med seboj povezujejo in dopolnjujejo. Zasnovani so tako, da izhajajo iz dijaka/-inje državljana/-ke, ki je posameznik/-ca, del skupnosti, države in širšega sveta, ter nakazujejo na štiri ravni državljanskega angažiranja: osebno, družbeno, državno in globalno. Zato splošni in operativni cilji zasledujejo različne ravni družbenega življenja dijakov/-inj: avtonomije, sodelovanja, participacije in soodločanja. Celota dijaka/-injo spodbuja, da razvija svoje državljanske spretnosti na več ravneh in tako postane informiran/-a državljan/-ka, z znanjem, potrebnim za razumevanje procesov in odločanje v družbi in politiki, spretnostmi, potrebnimi za sodelovanje pri urejanju zadev skupnega pomena, in ki je aktiven/-a, da bi prispeval/-a k spremembam v državi in širše.

2 SPLOŠNI CILJI

Poglavitni cilj obveznega vsebinskega sklopa Aktivno državljanstvo je pridobivanje znanja, razvijanje spretnosti, stališč in vrednot, ki dijake/-inje usposablja za informirano in odgovorno aktivno državljanstvo. Ta cilj je dodatno opredeljen s cilji v nadaljevanju.

Dijaki/-inje:

- se usposablja za razumevanje delovanja družbe in demokratičnih procesov ter za konstruktivno vključevanje v družbeno in politično življenje ter ozaveščajo pomen prizadevanja za skupno dobro,
- razvijajo sposobnost za kritično presojo lastnih prepričanj in prepričanj drugih ter za razmislek o lokalnih, nacionalnih, evropskih in globalnih problemih sodobnega sveta,
- pridobivajo in nadgrajujejo znanje o delovanju demokratičnih/političnih institucij v Republiki Sloveniji, Evropski uniji in globaliziranem svetu,
- razvijajo kritično razumevanje sodobnih medijev, oblikujejo stališča do priložnosti in omejitev medijskega poročanja,
- razvijajo stališča, povezana s spoštovanjem posameznika, razumevanjem in sprejemanjem različnosti, empatijo, premagovanjem predsodkov, strpnim sobivanjem, solidarnostjo, prostovoljstvom in medgeneracijskim sodelovanjem,
- se usposablja za odgovorno odločanje in delovanje, za uresničevanje pravičnejšega in bolj solidarnega sveta, enakosti, zagotavljanja človekovih pravic, miru in trajnostnega razvoja.

3 CILJI IN VSEBINE

Katalog znanja je razdeljen na štiri tematske sklope. Cilji in vsebine se medsebojno prepletajo, dopolnjujejo in nadgrajujejo.

TEMATSKI SKLOP: Državljan/-ka posameznik/-ca

Skupno življenje ljudi urejajo pravila, ki svobodo posameznika/-ce omejujejo, a tudi ščitijo. V sodobnih družbah se ta pravila vzpostavijo tako, da člani/-ce družbe sodelujejo pri njihovem oblikovanju, kar pomeni, da so oblikovana na demokratičen način. Demokracija, ki temelji na skupnem odločanju, predpostavlja avtonomne državljane/-ke, ki so sposobni samostojno razmišljati in presojeti. V tem procesu je ključnega pomena kritično mišljenje, poznavanje osnovnih pojmov, ki omogočajo misliti družbeni svet, in sposobnost sodelovanja v razpravi, v kateri posamezniki/-ce skupaj iščejo rešitve za skupna vprašanja. Položaj posameznika/-ce v sodobni družbi določajo temeljne pravice; te ga/jo ščitijo tako pred drugimi posamezniki/-cami, kot tudi pred posegi oblasti.

Demokracija in svoboda

Dijaki/-nje skozi aktivnosti in avtentične naloge:

- razumejo potrebnost družbenih pravil (zakonov), ki urejajo odnose med ljudmi,
- spoznavajo kompleksno vsebino demokracije in njen pomen za svobodo in enakost,
- uporabljajo osnovne elemente kritičnega mišljenja,
- ob analizi časopisnih člankov in vsebin s svetovnega spleta aktivno kritično razmišljajo,
- analizirajo odnos med tem, kar je koristno za posameznika, in tem, kar je koristno za družbo (skupnim dobrim).

Človekove pravice in sobivanje

Dijaki/-nje skozi aktivnosti in avtentične naloge:

- spoznavajo vrste (človekovih) pravic in načine njihovega varovanja,
- razumejo povezavo med človekovimi pravicami in odgovornostmi,

- raziskujejo odnose med posameznikom in skupnostjo: sodelovanje, solidarnost, konflikt, kompromis,
- usposablajo se za sodelovanje v javni razpravi in argumentirano zagovarjanje svojih stališč,
- prepoznajo negativne posledice stereotipov, predsodkov, nestrpnosti in diskriminacije.

TEMATSKI SKLOP: Sodelovanje v skupnosti

Sodobne civilne družbe predpostavljajo aktivne državljane/-ke, ki so motivirani/-e in zmožni/-e najrazličnejših oblik družbenega udejstvovanja in sodelovanja. Pri tem je ključnega pomena udejanjanje idej in pobud v različnih oblikah in okoliščinah, med drugim tudi v okviru civilne družbe. Ob tem mladi razvijajo občutljivost za zaznavanje aktualnih problemov šole in družbenega okolja, kot tudi učinke na življenje v različnih skupnostih. Sodobno družbo zaznamujejo številne spremembe tudi na področju dela in zaposlovanja, ki od mladih zahtevajo angažiranost. Za aktivno življenje v sodobni družbi je potrebna medijska pismenost, ki ni omejena zgolj na merljive spretnosti in zmožnosti, temveč jo je smiselno razumeti kot angažiran odnos, ki je predpogoj družbene participacije in sodelovanja med ljudmi.

Civilna družba

Dijaki/-nje skozi aktivnosti in avtentične naloge:

- spoznavajo vlogo civilne družbe in pomen vključevanja ter sodelovanja posameznika/-ce v skupnosti za skupno dobro,
- udejanjajo solidarnost v različnih oblikah in okoliščinah (prostovoljstvo, civilne pobude v šoli in širše),
- spoznavajo bistvene značilnosti medijev in družbenih omrežij ter razumejo njihovo vlogo v sodobni družbi (nadzor oblasti, oblikovanje javnega mnenja, problem zasebnosti),
- spoznavajo vlogo medijev, pomen svobode govora in možnosti njenih zlorab (priložnosti in nevarnosti, povezane s svetovnim spletom in novimi komunikacijskimi tehnologijami).

Delo in zaposlitev

Dijaki/-nje skozi aktivnosti in avtentične naloge:

- razumejo vzroke, posledice in izzive sprememb v izobrazbeni in poklicni strukturi ter pri zaposlovanju,
- spoznavajo pravice in odgovornosti delavcev,
- sklepajo o vzrokih in posledicah kršitev delavskih pravic in poznajo institucije za njihovo varovanje,
- ob konkretnih primerih ovrednotijo proces udejanjanja zamisli mladih v podjetništvu in ob tem spoznavajo poklicno etiko.

TEMATSKI SKLOP: Državljan/-ka Republike Slovenije

Sodobna država je ena temeljnih oblik urejanja družbenega in političnega življenja ljudi. Tudi državljanstvo kot status je v veliki meri, vendar ne izključno, vezano na državo in je torej ta tista, ki podeljuje konkretne dolžnosti in pravice posameznikom/-cam. Država tako svoje državljanke/-ke štiti in varuje, obenem pa tudi določa ali predpisuje njihova ravnanja in delovanje. Države imajo lahko različne družbenopolitične ureditve, običajno določene z ustavo, pri čemer je v sodobnem svetu največ tistih, ki so urejene demokratično. To pomeni, da ima v določeni državi oblast v rokah ljudstvo, da je oblast pri svojem delovanju omejena in da lahko posamezniki/-ce na različne načine sodelujejo pri vprašanjih, ki vplivajo na njihova življenja.

Država, demokracija in državljanstvo RS

Dijaki/-nje skozi aktivnosti in avtentične naloge:

- spoznavajo različne pomene pojma politika in opišejo, kaj je politična socializacija,
- spoznajo pojem država in primerjajo demokratične ter nedemokratične ureditve,
- spoznavajo značilnosti neposredne, predstavniške in liberalne demokracije,
- raziščejo pomen statusa prebivalca/-ke RS, državljanke/-ke RS, spoznavajo načine pridobitve državljanstva RS, pravice in dolžnosti prebivalcev in državljanov RS,
- poznajo sodobne izzive in dileme demokratičnih ureditev, kot so negativne podobe politike, politična apatija, nižanje starostne meje za pridobitev volilne pravice, e-volitve.

Ustava in politični sistem RS

Dijaki/-nje skozi aktivnosti in avtentične naloge:

- spoznajo in opišejo izbrana poglavja Ustave Republike Slovenije,
- razumejo, kako Ustava Republike Slovenije določa ureditev in delovanje naše države,
- spoznajo, kako Ustava RS in mehanizmi države ter civilne družbe zagotavljajo pravice italijanske in madžarske narodne skupnosti ter romske skupnosti, seznanijo se s položajem slovenskih manjšin in izseljenskih skupnosti,
- razložijo delovanje političnega sistema Republike Slovenije in njegov vpliv na življenja prebivalcev/-k in državljanov/-k,
- razložijo delovanje lokalne samouprave in primerjajo oblast na državni in lokalni ravni,
- prepoznavajo pomen aktivnega državljanstva in možne načine njihove aktivne participacije v družbi in državi.

TEMATSKI SKLOP: Državljan/-ka Evropske unije in sveta

Tematski sklop naslavlja področja evropskih integracijskih procesov, globalizacijskih procesov in globalnih izzivov človeštva z vidika izzivov aktivnega demokratičnega državljanstva. Izpostavljeni so ključni elementi, ki sodobnega človeka in družbe umeščajo v širše politično, ekonomsko in kulturno okolje, začenši z evropskim povezovanjem in razlogi za članstvo Slovenije v EU, ter vplivi, ki jih ima za Slovenijo članstvo v evropski povezavi. Zajame tudi področje procesov, ki se odvijajo na globalni ravni ter vključujejo področja politike, ekonomije, kulture, varnosti, okolja, migracij in drugih področij, ki so neobhodna za formiranje aktivne/-ga državljana/-ke, da zmore presojeti sodobne družbene izzive ter zastopati načela humanizma, demokracije in človekovih pravic.

Evropska unija

Dijaki/-nje skozi aktivnosti in avtentične naloge:

- spoznavajo razloge za evropsko povezovanje, mejnike povezovanja (pogodbe EU) in simbole EU,

- spoznavajo glavne institucije EU (Evropski parlament, Evropska komisija, Evropski svet in Svet EU) in opišejo potek volitev v Evropski parlament,
- raziskujejo pravice, ki jih imajo kot evropski državljani, ter spoznavajo razloge in pomen članstva Slovenije v Evropski uniji.

Svet in globalizacija

Dijaki/-nje skozi aktivnosti in avtentične naloge:

- analizirajo in kritično presojujejo izbrane učinke in procese globalizacije na posameznika/-co in skupnosti: migracije, trajnostni razvoj, človekove pravice,
- na konkretnih primerih pojasnijo izbrane globalne probleme in izzive človeštva, medsebojno povezanost in soodvisnost,
- prepoznavajo posledice konfliktov in vojn v globaliziranem svetu ter razpravljajo o prizadevanjih za demokracijo, mir in preprečevanje konfliktov.

4 STANDARDI ZNANJA

Doseganje standardov znanja dijak/-inja izkaže s svojim (so)delovanjem v okviru načrtovanih aktivnosti, tako da:

- razloži odnos med demokracijo in svobodo ter enakostjo,
- analizira preproste argumente in razlikuje med dejstvom in vrednoto, dejstvom in interpretacijo dejstva, vednostjo in mnenjem, prepozna predpostavke sklepanja in poišče argumente za izbrano stališče ter proti njemu,
- navede in razloži nekaj primerov kršitve človekovih in otrokovih pravic,
- argumentirano zagovarja svoje stališče o izbranem družbenem problemu, o katerem imajo ljudje različna mnenja,
- predstavi negativne posledice stereotipov, predsodkov in izključevanj,
- predstavi primere sodelovanja posameznika v šoli in lokalni skupnosti,
- razloži vlogo medijev v sodobni družbi in njihov vpliv na oblikovanje javnega mnenja,
- analizira, kako gospodarski trendi vplivajo na poklicne izbire mladih in trg dela,
- predstavi pojem politika in razloži politično socializacijo,
- predstavi razlike med nedemokratskimi in demokratičnimi ureditvami ter na primerih razloži udejanjanje neposredne in predstavniške demokracije,
- opiše vlogo Ustave RS kot akta, s katerim država predpisuje družbeno in politično ureditev,
- predstavi delovanje političnega sistema RS na državni in občinski ravni,
- smiselno uporabi pojem državljanstva in razloži, katere pravice in dolžnosti imajo državljani in tujci v RS,
- izdela načrt za konkretno obliko političnega udejstvovanja, preko katerega udejanja aktivno državljanstvo,
- opiše svoje pravice in obveznosti, ki izhajajo iz državljanstva EU,
- predstavi dosežke evropskega integracijskega procesa in posledice članstva Slovenije v EU,
- pozna ključne globalne probleme in izzive ter učinke globalizacije in njenih procesov na ljudi, okolje in njegovo življenje,
- kritično ovrednoti vpliv svojega življenjskega sloga na ljudi in okolje na lokalni in globalni ravni.

5 DIDAKTIČNA PRIPOROČILA

Dijaki/-inje pri pouku sklopa Aktivno državljanstvo pridobivajo in razvijajo znanja, spretnosti, veščine in pripravljenost za delovanje skozi različne aktivnosti ter v okviru avtentičnih nalog. Zato je letna učna priprava učitelja zasnovana kot letni načrt (priprave, izvedbe in refleksije) aktivnosti, sprotne vsebinske in metodične priprave pa kot izvedbeni načrt posamezne aktivnosti, s poudarkom na vlogi oziroma aktivnosti dijakov. V okviru aktivnosti cilje in vsebine kataloga znanja med seboj povezujemo, dopolnjujemo in nadgrajujemo s poudarkom na:

- uporabi znanj, ki jih dijaki/-nje pridobijo pri različnih predmetih in so povezana s cilji in vsebinami kataloga znanja za aktivno državljanstvo (učitelj cilje in vsebine aktivnega državljanstva povezuje in usklajuje z učitelji posameznih predmetov),
- informiranosti dijakov, ki temelji na poznavanju ključnih pojmov, opredeljenih v tematskih sklopih, ter
- medsebojni povezanosti znanja, spretnosti, stališč, vrednot, prepričanj in pripravljenosti za delovanje.

V središču učnega procesa je dijak/-inja, ki je aktiven/-a v družbeni skupnosti (si prizadeva za izboljšave v šoli, lokalnem okolju, državi in širšem svetu), zato aktivnosti temeljijo na družbenem, ekonomskem, kulturnem in političnem kontekstu, v katerem mladi živijo. Načrtovane aktivnosti in avtentične naloge naj izhajajo iz aktualnih okoliščin, interesov in izkušenj dijakov/-inj ter zajemajo vse faze: načrtovanje, izvajanje aktivnosti in refleksijo dijaka/-inje.

Učitelj/-ica učni proces načrtuje z metodami in oblikami dela, ki pri dijakih/-injah spodbujajo kritično mišljenje ter na znanju utemeljeno, odgovorno in ustvarjalno delovanje. S tem omogoča, da dijaki/-nje vzpostavijo povezave z dogajanjem v lokalnem in širšem okolju.

Skupini in posamezniku/-ici prilagojene aktivnosti zagotavljajo individualizacijo, diferenciacijo in personalizacijo učenja. Učitelj/-ica dijake/-inje spodbuja k dajanju kakovostnih povratnih informacij in samovrednotenju (samorefleksiji), s čimer prispeva k njihovemu prevzemanju odgovornosti za delovanje in učenje. Njihovo iniciativnost in

ustvarjalnost podpira tako, da jih vključuje v vse faze učnega procesa, od načrtovanja do izvedbe.

Učitelj/-ica uporablja različne metode poučevanja in učenja: strategije za spodbujanje kritičnega mišljenja, problemsko učenje, vodeni razgovor, argumentirano razpravljanje, samostojno učenje, pisanje komentarjev, pobud ipd., simulacije, igro vlog, projektno delo in druge pedagoške metode. Pri tem omogoča kritično uporabo tradicionalnih in družbenih medijev, primerjavo, analizo in interpretacijo informacij ter uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije za namene državljanske participacije.

V ospredju je sodelovalno delo dijakov/-inj, saj s tem krepimo veščine sodelovanja, komuniciranja, kritičnega in argumentiranega izražanja ter sprejemanja stališč in konsenzov za dobrobit vseh. V skupini je treba graditi pozitivno vzdušje medsebojnega zaupanja, solidarnosti in odprtosti za spoštovanje različnih mnenj, v katerem dijaki/-nje iščejo in predlagajo skupne rešitve. Učitelj/-ica mora zagotoviti vključenost in sodelovanje vseh dijakov/-inj. Pri obravnavi tem, glede katerih v družbi ni soglasja, naj bodo vodilo objektivnost, kritičnost in pluralnost ter spoštovanje človekovih pravic in demokratične kulture.

Učitelj/-ica spodbuja dijake/-inje k vključevanju v različne prakse, ob katerih se razvijajo v aktivne državljane/-ke: k sodelovanju z različnimi institucijami in organizacijami ali posamezniki/-cami, ki delujejo v lokalnem in širšem okolju, saj s tem krepi povezovanje formalnega in neformalnega izobraževanja. Dijaki/-nje naj aktivno sodelujejo v družbenem življenju skupnosti in z lastno načrtovano in odgovorno aktivnostjo prispevajo tako k svojemu osebostnemu razvoju kot tudi razvoju demokratične skupnosti. Tako učni proces vključuje refleksijo življenjske izkušnje.

Pomembno se je zavedati, da obstaja več ravni državljanskega delovanja. Aktiven/-a državljan/-ka je državljan/-ka, ki spoštuje zakone, se udeležuje volitev, varuje okolje, sodeluje pri dobrodelnih akcijah in je aktiven/-a v družbenem življenju na lokalni in državni ravni. Lahko pa je to državljan/-ka, ki poskuša družbo kot celoto narediti pravičnejšo in si prizadeva za spremembe na sistemski ravni. Učni proces mora odražati širino državljanskega angažmaja, da dijaki/-nje to širino ozavestijo in se

opolnomočijo za raznolike možnosti družbenega in političnega delovanja.

6 PREVERJANJE IN OCENJEVANJE ZNANJA

Preverjanje in ocenjevanje znanja je del učnega procesa, ki izhaja iz ciljev in standardov znanja. Uresničevanje ciljev in doseganje standardov znanja pri dijakih/-injah učitelj/-ica spremlja skozi celoten učni proces: v okviru šolskih aktivnosti in vključevanja v družbeno življenje. Doseganje standardov znanja ugotavlja pri aktivnostih in avtentičnih nalogah dijakov/-inj, ki jih načrtujejo, izvedejo in reflektirajo. Znanje ocenjujemo opisno.

Pomembno je, da imajo dijaki/-nje možnost pokazati svoje znanje, razumevanje in spretnosti na različne načine, npr. s simulacijami, igro vlog, razpravo, načrtovanjem in izvajanjem intervjujev, akcijskim raziskovanjem, predstavitvami in komentarji časopisnih člankov, načrtovanjem, realizacijo in refleksijo projektov, ki so lahko povezani z dejavnostmi v dobrobit skupnosti (npr. humanitarne dejavnosti, medgeneracijsko sodelovanje). Zato je aktivnosti potrebno zasnovati tako, da se jasno navezujejo na cilje, vsebine in standarde znanja iz različnih tematskih sklopov.

7 ZNANJA IZVAJALCEV

Aktivno državljanstvo lahko poučuje učitelj z znanji s področja visokošolskega izobraževanja sociologije, filozofije, zgodovine, geografije ali politologije.